

Posudek oponenta na bakalářskou práci

Viktória Chrenková

Vývoj motivu lásky v prózách L. N. Tolstého

The development of the motif of love in prosaic works of Leo Tolstoy

Viktória Chrenková si za téma své práce zvolila zkoumání milostného motivu a vášně ve vybraných dílech L. N. Tolstého. Díla jsou vybrána tak, aby byl zvolený motiv sledován v jeho výrazných a dynamických proměnách: jako hlavní protilehlé póly je na jedné straně vytyčen koncept tělesné lásky (eros) a na druhé straně láska v podobě agapé (soucit, altruismus). Ve svém výkladu se autorka co do metodologie a typologie opírá zejména o koncept kanadského spisovatele a aktivisty Johna Alana Leeho.

Práce je rozdělena do několika částí, které se snaží tvořit ústrojný celek. První, úvodní, kapitola práce je věnovaná představení modelu Johna Alana Leeho, čili „primárním a sekundárním typům lásky“. Další kapitoly se zaměřují na aplikaci zvolené metodologie na postavy vybraných děl L. N. Tolstého; jde o prózy *Rodinné štěstí* (1859), *Anna Karenina* (1878) a *Vzkříšení* (1899). Práce svědčí o autorčině zaujetí tématem; jako celek však podle mého názoru bohužel trpí některými zásadními nedostatky.

Své námítky shrnuji do několika okruhů; jako „pars pro toto“ poslouží zejména část, věnovaná románu *Rodinné štěstí* – mé výhrady se ale týkají práce jako celku, je v tomto ohledu, bohužel, homogenní (v některých případech uvádím tedy citace i z dalších částí práce).

- 1) Jako metodologická osnova pro literárněvědnou práci se přístup Johna Alana Leeho nezdá vyhovující či dostatečný (ačkoli je třeba připustit, že se autorka odvolává i na jiné, relevantnější, zdroje, ale všechny slouží spíše k dokreslení Leeho hlavní teze, neobohacují tedy příliš jeho, dle mého názoru značně redukcující perspektivu). Pro názornost uvedu několik citací: „Maša možno podvedome aplikovala metódu, odporúčanú aj Leem, na udržanie vzťahu, ktorého základom je eros (...) Ich preferované typy lásky sa vzdávajú – Sergej Michajlovič túži po storge, Maša pravdepodobne po eros.“ (s. 16) „Ak si chcú dvaja ľudia udržať vzťah, v ktorom bude eros stále prominentný, musia podľa Leeho experimentovať v sexuálnej oblasti. K takémuto kroku Sergej Michajlovič nie je ochotný pristúpiť a radšej teda mení preferovaný typ svojej lásky.“ (tamtéž) To autorku přivádí ke svérázně aplikaci Leeho typologie. Ve výsledku takový přístup vede k prostému přiřazení literárních postav pod jednotlivé typy, v textu práce opakovaně čteme, že mu „odpovídají mu“, „je nejbližší“, „vykazuje charakteristiky“ apod. „Podľa Leeho typov sme mohli klasifikovať viaceré postavy, aspoň v istých životných štádiách, ako milujúcich typu storgic eros. S takýmto označením sme sa u literárnych bádateľov nestretli, keďže väčšinou pracujú s menšou škálou typov lásky než

Lee“ (tamtéž). Zároveň výtěžnost takového přístupu je dle mého názoru minimální: „Postupom času však Tolstoj zavrhuje nielen eros, ktorým opovrhoval už od začiatku, ale aj storge a v Vzkriesení začína presadzovať ideu agapé, ktorá je preňho tou najčistejšou a jedinou potrebnou formou lásky“ (s. 41). I bez použité typologie je Tolstého postoj k vášni a rozkoši všeobecne znám, nic objavného se tím tedy neotevívá.

- 2) Výklad Chrenkové trpí přílišným biografismem: životní data se přenáší a přímo zrcadlí v uměleckém textu – jako např. v citaci: „Ak teda Rodinné šťastie považujeme za umelecké (a značne rozšírené) spracovanie vzťahu Tolstého s Arsenievou, a ich dvoch v súlade s názormi viacerých bádateľov, berieme ako prototypy Sergeja Michajloviča a Maši, je zrejmé, že Tolstoj nemal pocit, že by urobil niečo nesprávne. Týmto len potvrdzuje svoju nadradenosť, ktorú vyjadroval už v korešpondencii medzi ním a Arsenievou. (s. 21)“ – Zde by bylo také záhodné uvést doklady, prameny. „Tolstoj je v tomto období vo veku, kedy začína seriózne rozmýšľať nad ženou, usadením sa a hľadá vhodnú ženu, ktorá by sa mohla stať tvorkyňou jeho rodinného šťastia. Ako píše Sergejeva, pre Tolstého je rodina prvoradou prioritou, a to nie len tá, v ktorej vyrastal, ale predovšetkým rodina, ktorú si sám založí“ (s. 14). – V jakém vztahu jsou tato „zjištění“ k uměleckému dílu? Co nám o něm říkají? Jakou interpretaci otvírají? Tím nechci říci, že oblast autobiografických zážitků či Tolstého i diskursivně podané názory nehrají v jeho umělecky ztvárněných textech žádnou roli; bylo by ale potřeba k problematice přistupovat nuancovaněji, neukazovat ji jako přímý přenos Tolstého životních faktů do jeho díla, ale jako složité a mnohostranné pole, kde se protínají roviny života, diskursivní praktiky a tradice uměleckého podání (pokusil se o to zdařile v pracích o Tolstém autorkou citovaný B. Ejchenbaum).
- 3) Nedostatků v metodologii se týká i některé jiné zmatení základních naratologických pojmů: „Pohľadmi Maša vyjadruje svoje erotické túžby a to je, podľa Sergeja Michajloviča aj Tolstého, prvý krok do priepasti (s. 16)“ – nelze takto stavět do jedné řady literární postavu (textový subjekt) a autora (vnětextový subjekt). Obdobně schematická je i konceptualizace postavy: „Sergej Michajlovič má len pozitívne vlastnosti. Jediné, čo je mu možné vytknúť, je fakt, že nevpúšťa Mašu do svojho pracovného sveta. Aj táto skutočnosť sa však dá odôvodniť rokom vzniku diela, vtedajšou spoločnosťou, vekovým rozdielom postáv a z toho vyplývajúcim Mašinyým nedostatkom skúseností.“ (s. 21)
- 4) Text Chrenkové obsahuje některá příliš rezolutní tvrzení: „V ruskej literatúre sú práve Ivan Sergejevič Turgenjev a Lev Nikolajevič Tolstoj tí, ktorí vedia najdôveryhodnejšie zachytiť lásku v jej rodiacej sa podobe.“ (s. 15) Co celá tak bohatá tradice ruské lyriky? „Tolstoj použil Rodinné šťastie ako odôvodnenie svojich názorov a vinu za, v reálnom živote potenciálny, a v diele skutočný, neúspech presúva na ženu.“ (s. 14) – Skutečně lze něco takového tvrdit a v jakém smyslu? Jaké důsledky to má pro interpretaci Tolstého? Nešlo v románu spíš o krizi komunikace mezi partnery a tím rozehrávajícím se tragédii jejich vztahu? Uvedený názor se opírá o autoritu (MCLEAN, 2008, s. 13-15); podle stránkového rozsahu je tam asi víc rozpracován. Další, byť velmi stručný výklad děje ukazuje, že chyby byly i na straně partnera. Přesto Chrenková pokračuje: „Podľa Reyfmanovej, takisto ako tvrdí McLean, Tolstoj využíva ženského rozprávača predovšetkým na to, aby poukázal na fakt, že Maša je tá, ktorá nesie vinu za to, že medzi manželmi vznikla priepasť.“ (s. 15). Nezdá se Vám takový přístup velmi schematický? Byl by pak klasik pro dnešního čtenáře/čtenářku vůbec zajímavý?

- 5) U Chrenkové se vyskytují i další nelogičnosti, které její výklad znejasňují a znepřehledňují: „úloha matky, ktorá je podľa Tolstého jediným poslaním ženy.“ O kus dál ale čteme: „ale predovšetkým sa v Rodinnom šťastí snažil nájsť novú koncepciu lásky“. V jakém vzájemném vztahu jsou obě citace (obě – na s. 15)? „Rodinné šťastie je s najväčšou pravdepodobnosťou reakciou Tolstého na ženskú otázku 19. storočia“ (s. 20) – I jiné jeho prózy přece na tuto otázku reagují, nebo to platí v jiné/menší míře? A skutečně o pár stran dále čteme: „Ejchenbaum Annu Kareninovou opět považuje za istý spôsob Tolstého reakcie na nové poznatky a názory o ženskej otázke.“(s. 23)

- 6) Výsledkem zvoleného přístupu jsou v práci časté velmi zobecňující a všeobecné úvahy namísto konkrétních literárněvědných analýz: „Vzhľadom na dobu, v ktorej sa príbeh odohráva a vekový rozdiel protagonistov, je viac než pravdepodobné, že Sergej Michajlovič mal sexuálny život pred svadbou, ale Tolstoj sa k tomu nevyjadruje. Nevieme nič ani o sexuálnom živote partnerov po svadbe, nevieme ako fyzickú lásku vnímala Maša. Vzhľadom na Tolstého silnú sexualitu, a isté scény v neskorších dielach, sa bude podľa McLeana skôr jednať o pokus nevyjadrovať sa k tabu témam vtedajšej doby. Toto tvrdenie je diskutabilné, keďže ruská literatúra bola (nielen) v 19. storočí vo svojej podstate cudná a erotické scény chýbajú vo väčšine diel.“ A na jiném místě práce dokonce ve velmi podobné formulaci: „Vzhľadom na dobu vzniku diela, je viac než pravdepodobné, že mal skúsenosti s praktikami, ktoré sú charakteristické pre ludus, ale nič konkrétne o tom nevieme. Maša, na rozdiel od Sergeja Michajloviča, nedostala žiaden priestor na to, aby mohla preskúmať, ktorý typ jej najviac vyhovuje.“ (s. 20)

- 7) Ani formální stránka předkládané práce není bez úhony, nacházíme zde nejen prohřešky v oblasti stylistiky, ale i pravopisu (hlavně chybějící čárky za vedlejší větou); kolísání podob některých slov: Ejchenbaum / Eichenbaum; prameny jeho prací o Tolstém jsou navíc částečně uváděny v překladu do angličtiny – vždy je nutné se držet, pokud to lze, jako v tomto případě, primárních pramenů.

- 8) Jako podnět pro obhajobu připojuji ještě několik dalších otázek. a) Mohla byste názory L. N. Tolstého na milostný cit a vášeň zapojit do širšího kontextu jeho úvah i na další témata? b) Jaký filozof podle Vás na něj měl největší vliv a proč?

Na druhé straně bych ráda upozornila na to, že se Chrenková zhostila nelehkého úkolu; pojednat dnes původně o tvorbě klasika, jakým je L. N. Tolstoj, není lehká věc, vypořádání se s objemnou sekundární literaturou je téměř nemožné (na mnohá úskalí takto rozvržené práce jsem ale autorku upozorňovala již v rámci Bakalářského semináře). Za jistou zásluhu lze snad pokládat i pokus poukázat na aktuálnost některých klasických děl i v době tzv. postfaktické; zvláště když zvolený autor vystupuje v ohledu genderovém jako (někdy až příliš zatvrzelý) tradicionalista. Přes všechny zmíněné nedostatky text splňuje požadavky kladené na tento typ textu. Práci k obhajobě doporučuji a navrhuji známku dobře.

V Praze dne 25. 8. 2022

Mgr. Hana Kosáková, Ph.D.

